

Камінська О. В., д.психол.н., професор (Рівненський державний гуманітарний університет)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

***Анотація.** В статті здійснено аналіз психолого-педагогічних особливостей навчальної мотивації студентської молоді. Встановлено, що високий рівень мотивації до навчання студентів є передумовою успішного засвоєння ними знань та формування вмій необхідних для ефективного виконання своїх професійних функцій в майбутньому. Емпіричним шляхом доведено, що в студентів домінує соціальний мотив навчальної діяльності, вираженим також є позиційний мотив, пов'язаний із прагненням зайняти нове становище у взаєминах з оточуючими.*

***Ключові слова:** мотивація, мотив, навчальна діяльність, студентська молодь.*

***Аннотация.** В статье осуществлен анализ психолого-педагогических особенностей учебной мотивации студенческой молодежи. Установлено, что высокий уровень мотивации к обучению студентов является предпосылкой успешного усвоения ими знаний и формирования умений, необходимых для эффективного выполнения своих профессиональных функций в будущем. Эмпирическим путем доказано, что у студентов доминирует социальный мотив учебной деятельности, выраженным также является позиционный мотив, связанный со стремлением занять новое положение в отношениях с окружающими.*

***Ключевые слова:** мотивация, мотив, учебная деятельность, студенческая молодежь.*

***Annotation.** In the article the analysis of psychological and pedagogical peculiarities of educational motivation of student youth is carried out. It is emphasized that the identification of the essential features of motivation for the study of students is one of the important tasks that are rising today in front of educators and psychologists, since it is the specifics of the person's motivational sphere which determines its orientation to educational activity, allows to put forward relevant goals in the process of further professional growth, provides a high level the acquisition of the necessary knowledge, or conversely, leads to low success and creates barriers in the process of professional self-realization. It is established that a thorough research of motives, which constitute the base of the motivational sphere of student youth and directly affect the success of*

training, is valuable in the context of development of psychological and pedagogical strategies aimed at optimizing motivational entities. It has been revealed that the high level of motivation for students' learning is a prerequisite for successful mastery of their knowledge and skills development necessary for the effective performance of their professional functions in the future. Only the presence of internal motivation for the acquisition of knowledge implies a steady focus on the learning process in order to develop professional skills. Empirically, it is established that students have a social motive for learning, which involves disclosing new roles, including in new activities and implementing oneself in the social sphere. There is a positional motive associated with the desire to take a new place in relations with others, which is also related to the sphere of social interaction, also expressed

Key words: *motivation, motive, educational activity, student youth.*

Виявлення сутнісних особливостей мотивації до навчання студентів є одним з вагомих завдань, що повстають сьогодні перед педагогами та психологами, оскільки саме специфіка мотиваційної сфери особистості зумовлює її спрямування на навчальну діяльність, дозволяє висувати відповідні цілі в процесі подальшого професійного зростання, забезпечує високий рівень засвоєння необхідних знань, або ж навпаки, зумовлює низьку успішність та створює бар'єри в процесі професійної самореалізації. Таким чином ґрунтовне дослідження мотивів, що складають базу мотиваційної сфери студентської молоді та безпосередньо впливають на успішність навчання, є цінним в контексті розробки психолого-педагогічних стратегій, що мають на меті оптимізацію мотиваційних утворень.

Проблема навчальної мотивації вивчалась багатьма дослідниками. Так, Н. Г. Каньоса аналізувала особливості учбово-професійної самореалізації студентів та вважала, що її мотивом є усвідомлення особистістю предметів своїх актуальних потреб, які задовольняються за допомогою виконання різних завдань і спонукають до засвоєння майбутньої професійної діяльності. Формування нових мотивів учбово-професійної самореалізації відбувається через психологічний механізм опосередкування вже існуючої, реально діючої мотивацією (зокрема, мотивами діяльності, ціннісними орієнтаціями, рефлексивними переживаннями, ясно усвідомленими цільовими станами). Дослідниця запропонувала теоретичну модель учбово-професійної самореалізації, що включає такі складові: когнітивну – уявлення про особливості професійної діяльності та якості, необхідні для успішної роботи з обраної спеціальності; мотиваційну – внутрішні мотиви учбово-професійної діяльності, професійні, пізнавальні і процесуально-змістовні мотиви, домінуючі цінності і мотиви самовдосконалення; цілепокладальну – уявлення про власні професійні перспективи, наявність професійних планів, намірів, конкретних цілей, уявлення про засоби та шляхи досягнення цих

цілей; креативну – розвиток таких характеристик креативності, які є важливими для самореалізації; поведінкову – певний рівень соціальної і професійної адаптивності та особистісної зрілості, особливості поведінки в соціальних ситуаціях, пов'язаних зі спілкуванням [1].

Дослідниця також виокремила критерії сформованості учбово-професійної самореалізації студентів: наявність позитивної внутрішньої учбово-професійної мотивації, професійних, пізнавальних і процесуально-змістовних мотивів; сформованість уявлень про особливості професійної діяльності, про якості, необхідні для успішної роботи за обраною спеціальністю; сформованість, осмисленість, реалістичність професійних планів, намірів, цілей; розвиток характеристик креативності, які є важливими для самореалізації; наявність відповідальної внутрішньої позиції щодо виконуваної діяльності, домінування гармонійного типу спілкування та поведінки, необхідної для розв'язання проблем [1].

Х. М. Дмитерко-Карабин пов'язувала особливості мотиваційної сфери студентів з їх смисложиттєвими орієнтаціями, розглядаючи їх як важливий чинник ефективності професійного становлення. Цей зв'язок виявляється, перш за все, у важливості для студентів навчально-професійних сфер самореалізації, професійно значущих цінностей та їх інтеграції у процесі професійної підготовки, смисложиттєвому ставленні до своєї професії, формуванні кореляційних залежностей між смисложиттєвими орієнтаціями та параметрами мотиваційної готовності. Структура мотиваційної готовності до професійної діяльності утворюється трьома взаємопов'язаними блоками: ціннісно-смісловим, блоком професійної спрямованості та навчально-професійної мотивації. Дослідниця стверджує, що на перших етапах професійної підготовки спостерігається динаміка ціннісно-сміслового ставлення студентів до своєї професії, яка проявляється у зниженні «романтизації» на основі пізнання сутності професії, оцінці її зовнішніх соціально-економічних аспектів. У процесі фахової підготовки, зокрема під час проходження практики, відбувається розвиток блоку професійної спрямованості, який виявляється у зростанні інтересу студентів до своєї професії, задоволеності здійсненим професійним вибором, подальшому професійному самовизначенні. Якісні показники блоку навчально-професійної мотивації характеризуються домінуванням внутрішньої та зовнішньої позитивної мотивації навчання, а також зростанням кількісних показників власне професійних мотивів перетворення, комунікації та досягнення. У другій половині навчання також зростає негативне ціннісно-смісловне ставлення студентів до своєї професії, що обумовлюється її складністю, песимістичними очікуваннями труднощів щодо майбутнього працевлаштування та матеріального забезпечення, яке знижує прагнення працювати за фахом. На 3–4-х курсах навчання також зростають показники частотності проявів квазіпрофесійної спрямованості, знижуються показники

ставлення до навчання та кількісні дані мотивів, релевантних професійній діяльності; превалює зовнішня негативна мотивація здобуття професії, що засвідчує наявність кризових тенденцій у формуванні мотиваційної готовності. На завершальному етапі навчання відбувається підвищення показників усіх трьох блоків мотиваційної готовності [2].

К. І. Фоменко досліджувала особливості виникнення в студентів губристичної мотивації, під якою розуміла прагнення до самоствердження та росту особистісної самозначущості. Губристична мотивація виступає у двох формах – прагнення до переваги та прагнення до досконалості. У дослідженнях, присвячених психологічним особливостям особистості, що прагне успіху, переважна увага приділяється таким мотивам, як мотив досягнення успіху, мотив влади та мотив афіліації [3].

К. О. Черемних стверджує, що специфіка мотиваційної сфери студентів пов'язана з їх наративною ідентичністю. Мотиваційно-сміслову структурування майбутнього як механізм наративної ідентичності інтегрально характеризується здатністю особистості до динамічного подієвого життєструктурування. Критерієм виокремлення способів мотиваційно-сміслового структурування та відповідних їм моделей наративної ідентичності є те, наскільки бажані події жорстко маркують просторово-часові межі ситуації майбутнього та стримують розгортання екстеріоризаційних та інтеріоризаційних процесів. Наративна ідентичність студентської молоді реалізується у вигляді таких основних моделей : моделі самоконституювання, творчої моделі, а також неперервної моделі [4].

Незважаючи на наявність значної кількості публікацій, присвячених дослідженню різних аспектів мотиваційної сфери студентів, недостатньо дослідженими залишаються особливості навчальної мотивації.

Враховуючи це, **метою нашої статті** є аналіз психолого-педагогічних особливостей навчальної мотивації студентської молоді.

Емпіричне дослідження проводилось на базі Рівненського державного гуманітарного університету та охопило 62 студента. В процесі дослідження використано метод спостереження та опитування, а також методика «Спрямованість на набуття знань» (Є. П. Ільїн, Н. А. Курдюкова).

Аналіз діяльності студентів дозволив виділити такі її напрями: науково-дослідний, проектно-конструкторський, практичний, організаційний. Проведене опитування дало змогу виявити включеність студентів в ці види діяльності. Результати дослідження представлено в табл. 1.

Результати дослідження вказують на те, що мотивація до здійснення науково-дослідної діяльності в студентів практично не сформована.

Такі види діяльності, як написання наукових робіт та підготовка доповідей для участі у конференціях сприймаються значною частиною респондентів (18,4 %) як нецікаві та такі, що не пов'язані значною мірою з виконанням безпосередніх професійних функцій після закінчення навчання.

Таблиця 1

Мотивація до різних видів навчальної діяльності (%)

Напрямки навчальної діяльності	Високий	Середній	Низький
Науково-дослідна	7,9	73,7	18,4
Проектно-конструкторська	5,3	57,9	36,8
Практична	26,3	63,2	26,3
Організаційна	18,4	50,0	18,4

Тобто, в таких студентів переважають уявлення про відірваність теорії від практики та про низьку можливість використання в подальшому суто теоретичних знань. Такі респонденти стверджують, що не планують по завершенню навчання займатись науковою чи викладацькою діяльністю, тому розвиток науково-дослідних навиків для них є неактуальним. В них відсутнє усвідомлення нерозривного взаємозв'язку теорії і практики, що і знижує мотивацію до отримання відповідних знань.

Проектно-конструкторська діяльність також не користується в студентів особливою популярністю. Так високий рівень мотивації до неї притаманний тільки 5,3 % студентів. Такий вид діяльності сприймається багатьма студентами як складний та такий, що вимагає докладання багатьох зусиль. У частини студентів виникають сумніви щодо корисності такого навичку в практичній діяльності, що і знижує рівень мотивації до її засвоєння.

Мотивація до практичної діяльності є найвищою в групі респондентів. Так, високий рівень мотивації притаманний 26,3 % студентів. Обстежувані переконані, що цей вид діяльності є найціннішим, оскільки дозволяє сформувати навички, безпосередньо пов'язані з виконанням професійних функцій. Цей вид діяльності викликає найбільше зацікавленості та включеності, студенти з готовністю виконують відповідні завдання.

В групі респондентів був виявлений досить високий рівень мотивації до організаційної діяльності (18,4 %). Вона пов'язана з виконанням функцій старости групи, організації волонтерського руху тощо. Привабливим для студентів є можливість проявити свої лідерські якості, виділитись серед інших, продемонструвати власну індивідуальність. В цілому організаційні здібності оцінюються респондентами як передумова ефективної професійної діяльності, чинник регулювання свого часу, вміння розподіляти діяльність за її актуальністю в певний момент кар'єрного росту.

Результати отримані за методикою «Спрямованість на набуття знань» (Є. П. Ільїн, Н. А. Курдюкова) представлені в табл. 2.

Аналіз отриманих результатів дозволив встановити, що зовнішній мотив підпорядкування вимогам практично не виражений в групі респондентів та складає усього 6 %.

Мотиви навчальної діяльності

Мотив	%
Зовнішній мотив підпорядкування вимогам	6
Учбово-пізнавальний мотив	20
Позиційний мотив, пов'язаний із прагненням зайняти нове положення у взаєминах з оточуючими	24
Соціальний мотив	29
Мотив високої оцінки	21

Тобто студентам практично не притаманна зовнішня мотивація до навчання, що вказує на сформованість глибинних мотиваційних структур, здатність до самоконтролю та підпорядкованість власній меті.

Достатньо вираженим є учбово-пізнавальний мотив (20 %), що вказує на прагнення студентів отримувати нові знання, пізнавати щось нове, розширювати уявлення про майбутню професійну діяльність та здобувати навички її ефективного виконання.

Позиційний мотив, пов'язаний із прагненням зайняти нове положення у взаєминах з оточуючими, виражений в групі респондентів досить яскраво (24 %). Цей мотив характеризує прагнення самоствердитись в студентській групі, розкрити для себе нові соціальні ролі, розширити коло знайомств, підвищити свій статус за рахунок демонстрації високого рівня знань, або ж прийняття іншої соціальної ролі, що схвалюється групою.

Найбільш вираженим є соціальний мотив (29 %), що передбачає не лише самореалізацію в студентській групі, а й становлення як професіонала в майбутньому, а також засвоєння соціальних ролей не пов'язаних безпосередньо з професійною реалізацією. В цьому контексті домінуючим є мотив досягнення успіху як при виборі професії за спеціальністю, яка опановується у закладах вищої освіти (ЗВО), так і поза цією сферою.

Мотив високої оцінки домінує в 21 % студентів та вказує на короткотривалу спрямованість мотиваційного процесу, оскільки метою навчання у ЗВО для студента є не сам факт засвоєння нових знань, вмій та навичок, які він зможе використовувати в професійній діяльності в майбутньому, а позитивне оцінювання цих знань викладачем. Домінування мотиву високої оцінки дозволяє особистості ефективно засвоювати знання задля демонстрації їх на сесії, однак після досягнення мети – отримання високої оцінки – вони можуть втрачати актуальність та забуватися, оскільки в індивіда відсутнє усвідомлене прагнення до використання їх у професійній діяльності. Відповідно, соціально та особистісно значуща діяльність – засвоєння знань на високому рівні – втрачає свою цільову спрямованість, яка полягає у формуванні фахівця, та набуває процесуального характеру.

Отже, високий рівень мотивації до навчання студентів є передумовою успішного засвоєння ними знань та формування вмінь необхідних для ефективного виконання своїх професійних функцій в майбутньому. Домінування зовнішніх мотивів призводить до нестійкості мотиваційних утворень та негативно впливає на процес навчання. Тільки наявність внутрішньої мотивації до засвоєння знань передбачає стійке спрямування на навчальний процес з метою формування професійних навичок. Емпіричним шляхом встановлено, що в студентів домінує соціальний мотив навчальної діяльності, що передбачає розкриття нових ролей, включення у нові види діяльності та реалізацію себе в соціальній сфері. Виразеним також є позиційний мотив, пов'язаний із прагненням зайняти нове місце у взаєминах з оточуючими, що також пов'язаний зі сферою соціальної взаємодії. Практично не вираженим є зовнішній мотив підпорядкування вимогам, що вказує на переважання внутрішньої мотивації.

Перспективою подальших досліджень є розробка корекційно-розвивальних програм, спрямованих на підвищення мотивації до навчання з урахуванням особливостей вікового періоду його суб'єктів.

1. Каньоса Н. Г. Мотиви учбово-професійної самореалізації студентів вищих педагогічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. Г. Каньоса ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С.Костюка. – К., 2011. – 20 с.
2. Дмитерко-Карабин Х. М. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Х.М. Дмитерко-Карабин ; Прикарп. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
3. Фоменко К. І. Губристична мотивація в структурі спрямованості особистості студентів: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / К. І. Фоменко; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2011. – 20 с.
4. Черемних К. О. Мотиваційно-сміслові структури майбутнього як механізм нарративної ідентичності студентської молоді: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / К. О. Черемних ; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – К., 2008. – 22 с.

Рецензент: д.психол.н., професор Ставицький О. О.